

NEŞET ERTAŞ TÜRKÜLERİNE KLÂSİK TÜRK ŞİİRİ

PENCERESİNDEN BAKMAK

Oğuzhan KIRLI¹

Özet

Klâsik Türk edebiyatının toplumdan uzak ve sarayın kendine mahsus bir edebiyatı olduğu düşüncesi, Batılılaşma hareketlerinin birçok müessesede hissedilmesiyle başlar. Oryantalist algının genelleme mantığı, Halk edebiyatı ile Divan edebiyatını, bize birbirinden uzak iki edebi mektep gibi sunar. Hâlbuki aynı coğrafyanın insanları oldukları halde farklı edebi mektepler gibi düşünülse de dünyayı ve insanı algılama biçimi temelde aynıdır. Biz bu tebliğimizde Neşet Ertaş türkülerini Klâsik Türk edebiyatı açısından ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Neşet Ertaş, Klâsik Türk edebiyatı, mazmun.

Abstract

The idea that the Classical Turkish Literature is outside the society and belongs to the Palace was begun to be accepted, while Westernization actions were being spread at the most of institutions. The logic of generalization which belongs to Orientalism supposes that Popular Literature and Classical Ottoman Literature are two different schools which are far away from each other. However, even if the litterateurs of both schools are the same geographic area's people and they are thought as different literary schools, these schools styles of perceptions about world and human are the same basically. At this paper, we will analyze the songs of Neşet ERTAŞ in terms of the Classical Turkish Literature.

Key Words: Neşet Ertaş, Classical Turkish Literature, mazmun.

Türk Halk edebiyatının mazisi İslamiyet'in kabulünden önceki edebi geleneğe kadar gider. İslamiyet'in kabulü ile değişen yaşam biçimi ve dünya tasavvuru kendini

¹ Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı.

edebiyatta da gösterir. Klâsik Türk edebiyatının mazisi ise İslamiyet'in kabulü ile başlar. En belirgin özelliği şekilcilik olan Klâsik Türk edebiyatının belli bir süre sonra Halk edebiyatına tesir ettiği görülür. Bu tesir dalgası Halk şairlerinin Klâsik edebiyata özgü teşbihleri ve deyişleri kullanmaları ile sınırlı kalmayıp aruzla şiir yazmaya kadar gider. Halk şairlerinin bilhassa 16.yy'dan sonra Klasik Türk şairleri gibi aruzla şiirler yazdığı görülür (Kurnaz 2011: 73). Özellikle Âşık Ömer ve Gevherî Halk şairi sayılmalarına rağmen aruzla yazdıkları şiirleriyle dikkat çekerler. Bunda daha çok ilmiye sınıfında yer alan Klasik şairlerin Halk şairlerini ilimden ve şairlikten mahrum görmeleri etkili olmuştur. Başlangıçta sadece aruzun birkaç kalıbıyla şiirler yazan ve bunlara divani, semai, selis, kalenderi gibi isimler veren Halk şairleri daha sonra Klasik şiirin mazmunlarını da kullanmaya başlamışlardır (Dilçin 1999: 354). Aruzla şiir yazma ve Klasik şiirin mazmunlarını kullanma geleneği 20.yy'a kadar devam etmiştir. Abdurrahman Güzel'in belirttiğine göre 20. yüzyılın başlarında bile Orta Anadolu'da özellikle Konya, Yozgat, Kayseri ve Nevşehir coğrafyasında yaşayan ve dini-tasavvufi şiirler yazan Türâbî, Seyrânî, Mehmet Nûrî ve Yozgatlı Hüznî gibi şairlerden söz edebilmekteyiz (Güzel 2012: 801, 832, 833). Bunu ifade etmekteki amacımız bu etkileşimin belirli bir bölgeye ve zaman dilimine ait olmadığını göstermektir.

Halk şairinin yetiştiği ortam, onun şiirine doğrudan etki eder. Neşet Ertaş'ın türkü söylemeyi ve ritim tutmayı öğrendiği ortam babası Muharrem Ertaş'ın bulunduğu ortamdır. Özellikle düğün evlerinde babasının türkü söylediği günlerde kendisinin köçeklik icra etmesi onun yetişmesinde çok etkili olmuştur (Tokel 2012: 22). Divan şairlerinin umumiyetle ilmiye sınıfından olduğu tezkirelerde ve tezkireler üzerine yapılan çalışmalarda sıkça dile getirilmiştir (İsen 2012: 199). Klâsik Türk edebiyatında şairlerin geleneği hangi kanaldan ve nasıl bir ortamda tevarüs ettiği incelendiğinde şair ve sanatçıların bazı şehirlerde ve merkezlerde toplandıklarını ve kendilerine özgü bir edebi muhit oluşturduğunu görüyoruz. Bu toplulukları himaye edenler şiirden, sanattan ve edebiyattan anlayan kişilerdi (İpekten 1996: 11). İşte şairlerin böyle bir ortamda bir nevi usta-çırak ilişkisi içerisinde geleneğin kurallarına vakıf olduğuna şüphe yoktur. Özellikle Zâtî'nin çevresindeki yetenekli kişilere kılavuzluk ettiği, kasidelere narh koyduğu ve Bâkî'nin hocası olduğu bilinen hususlardandır. Dediğimiz gibi bu iki edebi mektebin isimleri farklıdır; fakat usul aynıdır.

Klasik edebiyatın dil bakımından Halk edebiyatına göre daha ağır olduğu ortadadır. Buna rağmen zengin çağrışımları ve mazmun dünyasıyla Klâsik şiir kendi ikliminden uzakta olduğunu düşündüğümüz bir Karacaoğlan'da (Çelebioğlu 1998: 711) yahut Dadaloğlu'nda (Çeçen 2005: 36) bu şiirin pek çok özelliğini görmek, genel anlamıyla bir etkileşimin olduğunu söylememize olanak sağlamaktadır.

Klasik edebiyatın Halk şiirini etkilemesi daha çok mazmun, bazı edebi sanatlar (özellikle teşbih) ve aruz kullanımı cihetinden olmuştur. Buna mukabil Halk edebiyatının Klasik edebiyatı etkilediği alan ise sade dille yazma eğilimi, bazı Halk şiiri formlarını kullanma ve bunun doğal bir sonucu olarak hece ölçüsü kullanımınıdır (Macit 1997: 33; Kurnaz 2011: 73-126).

Biz burada Neşet Ertaş türkülerini Klâsik Türk şiiri penceresinden ele alırken, Neşet Ertaş'ın sanatını oluşturma sürecinde divanları veya mesnevileri kaynak olarak kullandığını iddia etmiyoruz. Belki gençlik döneminde bu şiirin bazı örneklerini okuma imkânı bulmuştur. Bununla ilgili elimizde sağlam bir veri bulunmamaktadır. Fakat zaten mensubu bulunduğu gelenek, yüzyıllardır bu etkileşimin içinde şekillenmişti. Her şair gelenek zincirinin son halkasıdır, dolayısıyla zaten öz olarak kendisinde bulunan şairlik vasfı geleneğin cevheriyle şekillenmek durumundadır. Fakat şurasını da ifade edelim ki şairin konumu, yaşadığı coğrafya ve eğitim düzeyi bu etkilenmede sınırları belirleyen hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şimdi Neşet Ertaş'ın bazı türkülerine Klâsik edebiyat zaviyesinden bakalım. Hangi ortak noktaların karşımıza çıkacağını hep birlikte göreceğiz.

A. Muhteva Yönünden

1. Sevgilinin vasıfları:

a. İşveli, nazlı, tatlı dilli ve ahu gözlü: Sevgilinin işveli, tatlı dilli ve ceylan gözlü olması Neşet Ertaş'ın sevilen türkülerinden olan *Neredesin Sen*'de (Tokel 2012: 283) mevcuttur:

Şu garip hâlimden bilen işveli nazlım

Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen

Tatlı dillim, güler yüzlüm, ey ceylan gözlüm

Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen

Bu dörtlükteki sevgilinin vasıflarıyla örtüşen birkaç beyit şöyledir:

Şîrler pençe-i kahrımdan olurken lertzân

Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek (Y.Sultan Selîm) [Pala 1997: 39]

Nedür bu handeler bu ‘işveler bu nâz u istignâ

Nedür bu cilveler bu şîveler bu kâmet-i bâlâ (Bâkî) [Küçük 1994: 75]

Telh-kâm itme beni dûstum acı söz ile

Lebüñ emdürmez isen tatlu dilim bârî gerek Bâkî [Küçük 1994: 274]

b. Sevgilinin gülmemesi: Sevgilinin bazen aşığa gülmesi bazen gülmemesi onun tutarsız davranışını gösterir:

Söylerim sözüm almayor

O yâr yüzüme gülmüyor

Görüp gönlümü bilmiyor (Eyvah eyv.) [Tokel 2012: 282]

Edirneli Nazmî'nin sevgilisi ise daha cimridir ki o hiç gülmez:

Açılıp gülmez yüzi sürmez safâ göñli gözi

Her kimüñ kim hem-demi gül yüzlü bir cânân degül [Köksal 2001: 1575]

c. Sürmeli ve kara göz: Sevgilinin gözleri sürmelidir. Sevgilinin siyah gözleri en çok vurgulanan hususlardan biridir. Aşağıdaki şiir aslında Âgâhî'ye aittir; fakat Neşet Ertaş'ın söylediği türküler arasında bulunduğu için almayı uygun gördük.

Seher vakti çaldım yârin kapısın

Baktım yârin kapıları sürmeli

Hoş bulmadım otağının yapısın

Çıka geldi bir gözleri sürmeli (Tokel 2012: 289)

Klasik şiirde de sürmeli göz dikkat çeker.

Keser dermânımı her bir bakışda tîr-i müjgânı

Aceb kim dürre-i gamla helâk oldum telâşım var (Nedîm) [Macit 1997: 285]

Mâh-rûlar arasında ey hilâl-ebrû nigâr

Görmedi hiç saña beñzer bir güneş-ruhsâr çarh (Ravzî) [Aydemir 2009: 160]

f. *Sevgilinin beni:* Sevgilinin yüzünde beni vardır. Halk şiirinde daha çok “ben” kelimesi kullanılırken Klasik edebiyatta “hâl” tercih edilir.

Dâne dâne benleri var yüzünde

Can alıcı bakışları var gözünde

Bin bir tat var edasında nazında

Dünyada yardan tatlı var m’ola

Sallanı sallanı gelen yar m’ola (Tokel 2012: 294)

Şöyle gird olmuş firengistân birikmiş bir yere

Sonra gelmiş gûşe-i ebrûda hâl olmuş sana (Nedim) [Macit 1997: 273]

2. Aşğın Halleri:

a. *Boynu bükük:* Türkülerde aşık boynu bükük ve garip bir kişidir.

Boynu bükü bir garibim yüzüm gülmüyor

Gönlüm hep seni arıyor neredesin sen (Tokel 2012: 282)

Baki’nin boynu iki büküm olmuştur. Rengi de sararıp solduğu için bela parmağına altın bir yüzük olmuştur:

Sînemüñ dâğı ile cism-i dü-tâ-yı zerdüm

Kıldı engüş-ti belâda beni bir zer hâtem (Bâkî) [Küçük 1994: 36]

b. *Bahtı kara olması:* Aşğın bahtı karadır. *Karadır Bu Bahtım Kara* isimli türkünün ilk dizesi bu özelliğe vurgu yapar.

Karadır bu bahtım kara

Sözüm kâr etmiyor yâre

Yaktım yüreğimi nara

Eyvah eyvah (Tokel 2012: 282)

Saçuñ sevdâsın itmekde gönül bir bûya kâni'dür

Benüm baht-ı siyâhumda rakîb aña da mâni'dür (Avnî) [Nurdoğan, 12]

Baña devlet yüzün göstermeyen baht-ı siyâhumdur

Kara zülfüñ ki çekmiş perde ol ruhsâr-ı nîkûya (Bâkî) [Küçük 1994: 276]

- c. **Aşığın Mecnun olması:** Neşet Ertaş'ın ilk eşinin isminin Leyla olması, şiirlerinde Leyla isminin çok kullanılmasını sebebiyet vermiştir (Tokel 2012: 25). Bu durum tenasüp sanatının gereği olarak ister istemez Mecnun kelimesini de kullanılmasına da neden olmuştur. Ayrıca bazı yerlerde mecnunun aşkın verdiği çılgınlıktan dolayı cinnet geçiren kişi anlamında kullanılmaktadır.

Mecnûn'um sahra içinde

Yunus'um derya içinde

Eyyûb'um yara içinde

Sar beni beni beni (Tokel 2012: 288)

Bâkî Mecnûnuñ olupdurur didüm

Ol saçı Leylâ kemendin gösterür (Bâkî) [Küçük 1994: 153]

- d. **Felekten şikâyet:** Âşık daima felekten şikâyet eder. *Hoyratı Âlemde* başlıklı şiir tamamen felekten şikâyet konusunu işlemektedir.

Zalim kader omuzumdan inmedi

Talihimde istediğim olmadı

Kahpe felek hiç halimden bilmedi

Ağlattı gözyaşı döktürdü bana (Tokel 312: 2012)

Yine *Şirin Kırşehir* türküsünde felekten şikâyet eden Neşet Ertaş, şöyle der:

Feleğin yazdığı kara yazıyan

Çok yürüdüm bağrımdaki sızıynan

Kara kaşlarıynan kara gözüynen

Âşık etti beni birin Kırşehir (Tokel 2012: 303)

Her câna kim safâyile şerbet suna felek

Âhir ana çanak çanak içürdi semleri (Hamdî) [Özyıldırım, G:154]

Devr-i felek beni bir meh-pâreden ayırdı

Kaddüm hilâle döndi düşdi dile harâret (Nev'îzâde Atâyî) [Karaköse, G:15]

B. Söz Sanatları

Klâsik Türk şiirinde söz sanatlarının hususi bir yeri vardır. Halk şiirindeki sanatlar daha yalın ve tasannudan uzaktır. Neşet Ertaş'ın türkülerinde aşağıdaki söz sanatlarına tesadüf etmek mümkündür:

a. Teşbih: En çok kullanılan söz sanatları arasında teşbih ve teşbih-i belîğ yer almaktadır.

Kirpiklerin oktur kaşın yay gibi

Gözlerin aklımı etti zay gibi

Cemalin güneşe benzer yüzün ay gibi

Değmesin zülüfler teller incinir (Tokel 2012: 290)

b. Tekrir: Daha çok nakarat kısımlarında tesadüf edilir.

Allah Allah söyleyelim

Samah döne, döne döne

Gönlümüz' hoş eyleyelim

Samah döne, döne döne (Parlak 2013: II-318)

Sinemi yaralar dil gizli gizli

Sallanı sallanı gelen yâr m'ola (Tokel 2012: 291)

c. *Telmih:*

Kerem'den, Mecnun'dan, Kamber'den beri
Sevda çeken bilir, gönüllü yâri (Tokel 2012: 307)
Mecnûn'um sahra içinde
Yunus'um derya içinde
Eyyub'um yara içinde
Sar beni beni beni (Tokel 2012: 288)

d. *Tezat:*

Zengin ise ya bey derler ya paşa
Fukara ise ya abdal derler, ya cingan haşa (Tokel 2012: 304)
Kimi engin, kimi yüksek evleriinen
Kimi zengin, kimi fakir beyleriinen (Tokel 2012: 303)

Sonuç

Sözlü geleneğe dayalı bir edebiyat olmasına rağmen Halk edebiyatının Klâsik şiirden etkilendiği gözlenmektedir. Klasik şiirin daha çok sevgili ile ilgili tasavvurları Halk şiirinde görülmektedir. Her ne kadar Neşet Ertaş son dönem Halk edebiyatının isimlerinden olsa da mensubu olduğu gelenek geçmişte Klasik şiirden etkilendiği için Neşet Ertaş'ın türkülerinde de bu etkilenme az da olsa tezahür etmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar (2009), *Ravzî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213617/h/giris.pdf> (Erişim Tarihi: 11.05.2013).
- ÇEÇEN, Halil (2005), *Dadaloğlu'nda Klâsik Edebiyat Hususiyetleri*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com Kış 2005 C.3 (Erişim Tarihi: 10.05.2013)
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998), *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınevi, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1999), *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜZEL, Abdurrahman (2012), *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Kitabevi, Ankara.
- İPEKTEN, Halûk (1996), *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, MEB Yayınevi, Ankara.
- İSEN, Mustafa (2012), *Tezkireden Biyografiye*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- KARAKÖSE, Saadet (1994), *Nev'îzâde Atâyî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275469/h/nevi-zade-atayi.pdf> (Erişim Tarihi: 11.05.2013).
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2001), *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-100879/edirneli-nazmi-mecmaun-nezair.html> (Erişim Tarihi: 10.05.2013).
- KURNAZ, Cemal (2011), *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Baki Divanı*, AKDITYK Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- MACİT, Muhsin (1997), *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

NURDOĞAN, M. Nur (Ty.), *Avnî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1128326/h/avnfatihdivanimammednurdogan.pdf> (Erişim Tarihi: 11.5.2013).

Ömer Fer d Kam (Ty.), * s r-ı Edebiye Tedk k tı*, (Haz.: Halil  eltik, *Divan Şiirinin Dünyasına Giriř*) Birleřik Yayıncılık, (2008), Ankara.

ÖZYILDIRIM, Ali Emre (Ty.), *Hamdullah Hamd  Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213628/h/metin.pdf> (Erişim Tarihi: 11.05.2013).

PALA, İskender (1997), *Ansiklopedik Divan Şiiri S zluđ *, Akçağ Yayınları, Ankara.

PARLAK, Erol (2013), *Garip Bülbül Neşet Ertas, Hayatı - Sanatı - Eserleri I-II*, Demos Yayınları, İstanbul.

SOYSAL, M. Orhan (1998), *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, MEB Yayınları, İstanbul.

TOKEL, Bayram Bilge (2012), *Neşet Ertas Kitabı*, Kapı Yayınları, İstanbul.